

ХРИМЛІ О. Г.,

кандидат юридичних наук,
докторант сектору проблем реалізації
господарського законодавства
(Інститут економіко-правових
досліджень Національної академії наук України)

УДК 346.21

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРАВ ІНВЕТОРІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті проаналізовано законодавство України, яке закріплює права інвесторів у сфері господарювання та запропоновано класифікувати права інвесторів на основні права, тобто ті права, що закріплені для всіх інвесторів загальними нормами інвестиційного законодавства, і додаткові права, тобто ті права, які додатково до основних надаються певним видам інвесторів відповідно до спеціального законодавства в тій чи іншій сфері інвестування.

Ключові слова: права інвесторів, законні інтереси, покупці, кредитори, вкладники, інвестиційне законодавство.

В статье проанализировано законодательство Украины, которое закрепляет права инвесторов в сфере хозяйствования и предложено классифицировать права инвесторов на основные права, то есть те права, что закреплены для всех инвесторов общими нормами инвестиционного законодательства, и дополнительные права, то есть те права, которые дополнительно к основным предоставляются определенным видам инвесторов в соответствии со специальным законодательством в той или иной сфере инвестирования.

Ключевые слова: права инвесторов, законные интересы, покупатели, кредиторы, вкладчики, инвестиционное законодательство.

In article analyzed the legislation of Ukraine, which enshrines the rights of investors in the management and asked to classify investors' rights to basic rights, ie rights that enshrined for all investors general rules of investment law and other rights, ie rights that are in addition to the main, provided certain types of investors under special legislation in a particular field of investment.

Key words: rights of investors, legitimate interests, lenders, investors, investment legislation.

Вступ. У сучасних умовах розвитку економіки обов'язковим є створення цілісної системи захисту прав інвесторів, за допомогою якої забезпечується відновлення порушених прав, захист законних інтересів, усунення будь-яких перешкод у реалізації суб'єктивних прав і законних інтересів.

Досліджуючи права інвесторів у сфері господарювання, необхідно зазначити, що питання прав та обов'язків інвесторів відображено в роботах низки науковців і практиків, саме: В.В. Поєдинок [1], М.М. Бліхар [2], О.Р. Зельдіної [3], В.Д. Чернадчук [4] та інших. Разом із цим зміни законодавства України, яке регулює господарську й інвестиційну діяльність, свідчать про доцільність його постійного аналізу. Не є винятком і законодавство, що регулює права інвесторів.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати законодавство України, яке закріплює права інвесторів у сфері господарювання та запропонувати класифікацію прав інвесторів.

Результати дослідження. Права суб'єкта права – це юридично гарантовані, формально закріплені можливості користуватися встановленими законодавством соціальними благами, міра можливої поведінки [5, с. 160]. Суб'єктивні інвестиційні права – це міра можливої поведінки учасників інвестиційної діяльності, а суб'єктивні інвестиційні обов'язки – це міра належної (необхідної) поведінки [4]. Носіями інвестиційних прав і законних інтересів у сфері господарювання є наділені компетенцією суб'єкти, які здійснюють інвестиційну діяльність у встановленому законом порядку. Відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону України «Про інвестиційну діяльність» [6], усі суб'єкти інвестиційної діяльності незалежно від форм власності й господарювання мають рівні права щодо здійснення інвестиційної діяльності, якщо інше не передбачено законодавчими актами України.

Уявлення про загальні права інвесторів у сфері господарювання дають ст. 391 Господарського кодексу (далі – ГК) України [7], ст. 392 ГК України, ч. 2 ст. 7 Закону України «Про інвестиційну діяльність» [6], ст. ст. 19, 21, 23, 26 Закону України «Про режим іноземного інвестування» [8].

Суб'єктами інвестиційної діяльності, відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону України «Про інвестиційну діяльність» [6], можуть бути громадяни та юридичні особи України й іноземних держав, а також держави. Згідно з ч. 2 ст. 5 Закону України «Про інвестиційну діяльність» [6], інвестори можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності. Водночас законодавчого тлумачення понять «вкладники», «кредитори» та «покупець» у спеціальних законах, що регулюють інвестиційну діяльність, немає. Проте тлумачення цих категорій наявне в низці норм загальних нормативно-правових актів, що регулюють господарську діяльність. Тому комплексне дослідження прав інвесторів потребує аналізу права вкладників, кредиторів і покупців.

Насамперед проаналізуємо права кредиторів. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [9] установлює, що кредитор – це юридична або фізична особа, яка має підтверджені в установленому порядку вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника, у тому числі щодо виплати заборгованості із заробітної плати працівникам боржника, а також контролюючі органи – щодо податків і зборів.

Права кредиторів у сфері господарювання передбачено низкою норм ГК України [7]. Так, відповідно до ч. 1 ст. 173 ГК України, господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених цим Кодексом, у силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний учинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо) або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. Основними видами господарських зобов'язань є майново-господарські зобов'язання та організаційно-господарські зобов'язання. Ст. 175 ГК України передбачає, що майново-господарськими визнаються цивільно-правові зобов'язання, що виникають між учасниками господарських відносин при здійсненні господарської діяльності, у силу яких зобов'язана сторона повинна вчинити певну господарську дію на користь другої сторони або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. Якщо майново-господарське зобов'язання виникає між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання й негосподарюючими суб'єктами – юридичними особами, зобов'язаною та управненою сторонами зобов'язання є, відповідно, боржник і кредитор.

У ст. 210 ГК України встановлено, що кредиторами неплатоспроможних боржників є юридичні або фізичні особи, а також органи доходів і зборів та інші державні органи, які мають підтверджені в установленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника. Якщо до одного боржника мають грошові вимоги одночасно два або більше кредиторів, вони утворюють збори (комітет) кредиторів відповідно до вимог закону.

Згідно зі ст. 211 ГК України, власники майна державного (комунального) або приватного підприємства, засновники (учасники) суб'єкта підприємництва, що виявився не-

платоспроможним боржником, кредитори та інші особи в межах заходів щодо запобігання банкрутству вказаного суб'єкта можуть надати йому фінансову допомогу в розмірі, достатньому для погашення його зобов'язань перед кредиторами, включаючи зобов'язання щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), і відновлення платоспроможності цього суб'єкта (досудова санація).

Відповідно до п. 6 ст. 214 ГК України, відносини, пов'язані з банкрутством, учасниками яких є іноземні кредитори, регулюються законодавством України з урахуванням відповідних положень міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Ст. 220 ГК України передбачає, що боржник, який прострочив виконання господарського зобов'язання, відповідає перед кредитором (кредиторами) за збитки, завдані простроченням, і за неможливість виконання, що випадково виникла після прострочення. Якщо внаслідок прострочення боржника виконання втратило інтерес для кредитора, він має право відмовитися від прийняття виконання й вимагати відшкодування збитків. Боржник не вважається таким, що прострочив виконання зобов'язання, поки воно не може бути виконано внаслідок прострочення кредитора.

Відповідно до ст. 232 ГК України, якщо за невиконання або неналежне виконання зобов'язання встановлено штрафні санкції, то збитки відшкодовуються в частині, не покритій цими санкціями. Законом або договором можуть бути передбачені випадки, коли допускається стягнення тільки штрафних санкцій; збитки можуть бути стягнуті в повній сумі понад штрафні санкції; за вибором кредитора можуть бути стягнуті або збитки, або штрафні санкції. Вимогу щодо сплати штрафних санкцій за господарське правопорушення може заявити учасник господарських відносин, права чи законні інтереси якого порушено, а у випадках, передбачених законом, – уповноважений орган, наділений господарською компетенцією.

Ст. 345 ГК України передбачає, що кредитні відносини здійснюються на підставі кредитного договору, що укладається між кредитором і позичальником у письмовій формі. У кредитному договорі передбачаються мета, сума і строк кредиту, умови й порядок його видачі та погашення, види забезпечення зобов'язань позичальника, відсоткові ставки, порядок плати за кредит, обов'язки, права й відповідальність сторін щодо видачі та погашення кредиту. Згідно зі ст. 347 ГК України у сфері господарювання можуть використовуватися банківський, комерційний, лізинговий, іпотечний та інші форми кредиту.

Аналізуючи права вкладника, необхідно зазначити, що, відповідно до ч. 1 ст. 1058 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України [10], якою регулюється договір банківського вкладу, вкладник – це сторона договору, яка здійснює передачу грошової суми (вкладу) іншій стороні (банку) з метою отримання процентів або доходу в іншій формі на умовах і в порядку, установлених договором.

Згідно з Постановою Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами» від 03.12.2003 № 516 [11], вкладник – це юридична чи фізична особа, яка здійснила розміщення готівкових (безготівкових) коштів або банківських металів на рахунок у банку чи придбала ощадний (депозитний) сертифікат банку на договірних умовах.

Наступним видом інвестора, зазначеним у ч. 2 ст. 5 Закону України «Про інвестиційну діяльність», є покупець. М.М. Бліхар пропонує таке визначення: інвестиційний покупець – це сторона інвестиційних правовідносин, яка вклала власні позичкові або залучені майнові й інтелектуальні цінності в об'єкти інвестування і приймає або зобов'язується прийняти майно від продавця та сплатити за нього певну грошову суму з метою отримання від операцій із цим майном доходу в майбутньому [2, с. 300]. Про покупця як інвестора безпосередньо йдеться у ч. ч. 5, 6 ст. 7 Закону України «Про інвестиційну діяльність», де передбачено право інвестора на придбання необхідного йому майна у громадян і юридичних осіб, а також право інвестора володіти, користуватися й розпоряджатися об'єктами та результатами інвестицій, включаючи реінвестиції й торговельні операції.

Відповідно до ст. 263 ГК України, господарсько-торговельна діяльність опосередковується господарськими договорами поставки, контракції сільськогосподарської продукції, енергопостачання, купівлі-продажу, оренди, міни (бартеру), лізингу та іншими договорами.

Приписами ст. 265 ГК України передбачено, що сторонами договору поставки можуть бути суб'єкти господарювання, а однією зі сторін договору поставки є покупець. Сторони для визначення умов договорів поставки мають право використовувати відомі міжнародні звичаї, рекомендації, правила міжнародних органів та організацій, якщо це не заборонено прямо або у виключній формі ГК України чи законами України.

Реалізація суб'єктами господарювання товарів негосподарюючим суб'єктам здійснюється за правилами про договори купівлі-продажу. До відносин поставки, не врегульованих ГК України, застосовуються відповідні положення ЦК України [10] про договір купівлі-продажу. Виходячи з положень ч. 1 ст. 655 ЦК України, покупець є стороною договору купівлі-продажу, яка приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) від продавця і сплатити за нього певну грошову суму. Покупець має право на передачу йому майна у власність (ч. 1 ст. 655 ЦК України), а також на інформацію про всі права третіх осіб на товар, що продається. У разі невиконання цієї вимоги покупець має право вимагати зниження ціни або розірвання договору купівлі-продажу, якщо він не знав і не міг знати про права третіх осіб на товар (ч. 1 ст. 659 ЦК України). Якщо третя особа на підставах, що виникли до продажу товару, висуне до покупця позов про витребування товару, покупець повинен повідомити про це продавця й подати клопотання про залучення його до участі у справі (ч. 1 ст. 660 ЦК України).

Крім Закону України «Про інвестиційну діяльність», основні питання, які пов'язано з інвестиційною діяльністю, регулюються нормами ГК України та Закону України «Про режим іноземного інвестування». Так, ч. 3 ст. 392 ГК України передбачає, що відносини, що виникають у зв'язку з придбанням іноземним інвестором майнових прав на землю й інші природні ресурси в Україні, регулюються, відповідно, земельним та іншим законодавством України. Отже, якщо інвестор придбав майнові права на землю, то, крім прав, передбачених інвестиційним законодавством, він має також права, що закріплені за власниками майнових прав на землю. Згідно зі ст. 90 Земельного кодексу України [12], власники земельних ділянок мають право на таке: а) продавати або іншим шляхом відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину; б) самостійно господарювати на землі; в) власності на посіви й насадження сільськогосподарських та інших культур, на вироблену продукцію; г) використовувати в установленому порядку для власних потреб наявні на земельній ділянці загальнопоширені корисні копалини, торф, лісові насадження, водні об'єкти, а також інші корисні властивості землі; г) на відшкодування збитків у випадках, передбачених законом; д) споруджувати жилі будинки, виробничі та інші будівлі й споруди. Порушені права власників земельних ділянок підлягають відновленню в порядку, установленому законом.

Відповідно до ст. 22 Закону України «Про режим іноземного інвестування», надання іноземним інвесторам права на проведення господарської діяльності, пов'язаної з використанням об'єктів, що перебувають у державній або комунальній власності й передаються в концесію, відбувається на підставі відповідного законодавства України шляхом укладення концесійного договору. Тобто, у такому випадку інвестор буде мати права, що закріплені нормами права про концесійну діяльність. Відповідно до Закону України «Про концесії» [13] (ст. 17), концесіонер має право на таке: здійснювати підприємницьку діяльність на основі створення (будівництва) та (або) управління (експлуатації) об'єкта концесії; на виключне право на створення (будівництво) й (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії, якщо це передбачено умовами концесійного договору; вимагати розірвання концесійного договору в разі порушення концесіодавцем умов договору та відшкодування збитків, завданих невиконанням умов договору; на продовження строку дії концесійного договору в разі виконання його умов; отримувати плату за вироблені товари (роботи, послуги) згідно з умовами концесійного договору; використовувати амортизаційні відрахування на відновлення основних фондів, отриманих у концесію; на контрактній основі залучати до виконання спеці-

альних робіт на об'єкті концесії третіх осіб. Концесіонер має також інші права й обов'язки, передбачені концесійним договором і законодавством України.

Висновки. Підводячи підсумок аналізу законодавства, яке закріплює права інвесторів у сфері господарювання, доцільно запропонувати класифікувати права інвесторів на *основні права*, тобто ті права, що закріплено для всіх інвесторів загальними нормами інвестиційного законодавства (ГК України, Законами України: «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземного інвестування»), та *додаткові права*, тобто ті права, які додатково до основних надаються певним видам інвесторів відповідно до спеціального законодавства в тій чи іншій сфері інвестування (покупці, вкладники, кредитори, права яких передбачено ГК країни й ЦК України; концесіонери, права яких передбачено Законом України «Про концесії»; землевласники, права яких закріплено Земельним кодексом України).

Список використаних джерел:

1. Поєдинок В.В. Правове становище інвестора як суб'єкта господарських відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / В.В. Поєдинок. – К., 2004. – 20 с.
2. Бліхар М.М. Правовий статус інвестора як суб'єкта інвестиційних відносин / М.М. Бліхар // Митна справа. – 2013. – № 4 (88). – Частина 2. – Книга 2. – С. 296–305.
3. Зельдіна О.Р. Правові питання залучення інвестицій до України / О.Р. Зельдіна // Право України. – 2010. – № 8. – С. 33–37.
4. Чернадчук В.Д. Основи інвестиційного права України : [навч. посібн.] / В.Д. Чернадчук, В.В. Сухонос, Т.О. Чернадчук ; за заг. ред. В.Д. Чернадчука. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми : ВТД «Університетська книга» ; К. : Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. – 384 с.
5. Матузов Н.И. Личность. Права. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права / Н.И. Матузов. – Саратов : Изд-во Саратовского университета, 1972. – 296 с.
6. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646.
7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
8. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 19. – Ст. 80.
9. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № № 13; 13–14; 15–16; 17. – Ст. 112.
10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
11. Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами : Постанова Національного банку України від 03.12.2003 № 516 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 1. – С. 32. – Ст. 8.
12. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3. – Ст. 27.
13. Про концесії : Закон України від 16.07.1999 № 997-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 41. – Ст. 372.

